

УДК 378.018(477)

Н.П. ВОЛКОВА,

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ, РИС ТА ЯКОСТЕЙ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА В РУСЛІ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО ЗДОРОВИХ ШКОЛЯРІВ

Статтю присвячено проблемі підготовки майбутніх учителів до виховання соціально здорового підростаючого покоління. Розкривається уявлення про сутність соціального здоров'я особистості сучасного школяра. Характеризуються професійно важливі якості сучасного педагога в ракурсі виховання соціально здорових учнів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема: вимогливість, справедливість, педагогічний такт тощо. Розкриваються функції сучасного педагога в контексті виховання соціально здорового підростаючого покоління (навчальна, розвиваюча, виховна функції).

Ключові слова: соціальне здоров'я, майбутні вчителі, професійно важливі якості, функції, риси сучасного педагога.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, яка прагне європейського розвитку, не можуть не торкнутися такої важливої сфери життєдіяльності громадян України, як освіта. Саме освіта здатна забезпечити і сприяти розкриттю інтелектуального потенціалу нашої держави. Нині, як ніколи раніше, освіта не може бути осторонь проблем виховання особистості, здатної бути мобільною, конкурентоспроможною, здатною швидко адаптуватися, вміло користуватись усіма можливими засобами комунікації, встановлювати добрі взаємовідносини з представниками усіх верств населення, здатною зберігати та примножувати власне здоров'я на духовному, психічному, соматичному та, звичайно, соціальному рівнях тощо. Вищезазначене нашою думкою, що у теперішній час особливу роль у вихованні такої особистості мають відігравати саме сучасні педагоги. І зв'язок справедливо наголошує, що нині місія вчителя є особливо значущою. Перш за все, вчений пояснює таке твердження тим, що останнім часом досить виразно окреслюється небезпечний для долі цивілізації розрив між технічною підготовкою людини і рівнем її соціальної свідомості, її моральності [1, с. 12]. Цілком погоджуючись з думкою науковця, вважаємо, що тепер, як ніколи раніше, потрібно приділити особливу увагу питанням підготовки майбутніх учителів до виховання соціально здорової молоді, зокрема й торкнутись тих важливих характеристик педагога, від яких багато в чому залежить якість та ефективність зазначеного вище процесу.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблема виховання соціального здоров'я підростаючого покоління останнім часом досліджується як вітчизняними вченими (О. Ахвердова, І. Брехман, М. Гончаренко, Л. Горяна, М. Гриньова, С. Кириленко, В. Мягких, В. Оржеховська, С. Свириденко та ін.) так і зарубіжними науковцями (В. Колесов, Е. Піднебасна, О. Приступа, О. Сивицька та ін.). Між тим проблема підготовки майбутніх учителів до виховання соціально здорової молоді, зокрема учнів загальноосвітніх навчальних закладів, донині не набула належної уваги у науковому середовищі.

Формулювання мети. Мета статті полягає у розкритті основних функцій, рис та професійно важливих якостей сучасного педагога в контексті виховання соціально здорових школярів, орієнтуючись на які має відбуватись процес підготовки у ВНЗ відповідних фахівців.

Виклад основного матеріалу. З метою опису основних функцій, рис, а також професійно важливих якостей сучасного вчителя в контексті виховання соціально здорового підростаючого покоління спочатку звернемося до стисло розгляду самого феномену соціального здоров'я особистості. Як відомо, нині соціальне здоров'я вивчається (в різних галузях наук) в двох основних ракурсах, а саме соціальне здоров'я населення та соціальне здоров'я особистості. У рамках цієї статті нас цікавить, в першу чергу, саме особистісне соціальне здоров'я.

Розглядаючи сутність соціального здоров'я особистості, звернемося до розгляду найбільш повних, з нашої точки зору, трактувань зазначеної дефініції, що пропонують вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, вітчизняна вчена С. Кириленко в структурі соціального здоров'я вбачає сформованість у особистості таких складових, як громадянська відповідальність, позитивно спрямована комунікативність, доброзичливість у ставленні до близького і далекого оточення, здатність до самоактуалізації у колективі, наявність правової свідомості та законслухняності, активність і ініціативність у дотриманні вимог здорового способу життя, спрямування до самовиховання [2, с. 78]. Звідси випливає, що зазначена дефініція є змістовною та багатогранною і, відповідно, складається з досить важливих змістовних частин. У дещо більш лаконічному вигляді соціальне здоров'я подає О. Сивицька. На думку дослідниці, соціальне здоров'я особистості слід розуміти як динамічну сукупність властивостей та якостей особистості, що забезпечує гармонію між потребами людини та суспільства, яка є передумовою орієнтації індивіда на виконання своєї життєвої мети та самоактуалізацію [3]. Нарешті, О. Приступа розглядає соціальне здоров'я через сформованість у школяра соціально проблемного, морально нормативного досвіду взаємодії дитини із соціумом, що проявляється в саморегуляції поведінки у змінених / змінних умовах, щоб дійти згоди із самим собою та інтеграції із самим собою та із соціумом [4]. Резюмуючи вищезазначене, можемо сформулювати певне уявлення про зміст і сутність досліджуємої дефініції. Переважно виділяємо такі важливі складові соціального здоров'я, як громадянська відповідальність, орієнтація індивіда на виконання своєї життєвої мети та самоактуалізацію, позитивно спрямовану комунікативність, здатність до інтеграції у соціумі тощо. Саме орієнтуючись на зазначені вище складові соціального здоров'я особистості сучасного школяра, виділимо найбільш значущі професійно важливі якості, риси, а також функції педагога, від яких багато в чому залежатиме успішність здійснення зазначеного вище процесу в межах загальноосвітніх навчальних закладів.

Надзвичайно важливу роль у вихованні соціально здорової особистості відіграють професійно важливі якості педагога, його чутливість до дитини, гуманне відношення, чуйне ставлення, розуміння його внутрішніх переживань, проблем тощо.

Вагома роль відводиться таким якостям, як:

– *толерантність* – терпимість до іншого; розуміння того, що всі люди індивідуальні та неповторні, що кожен має право на власну точку зору; визнання «незавершеності» особистості учня й «авансування» його значущості;

– *емпатійність* – вміння бачити своє «споріднення» з учнем, яке виникає в ході усвідомлення «однакових» переживань людських проблем, вміння проявити себе і своє ставлення до дитини, здатність порозумітися з вихованцем; здатність передавати партнеру розуміння його переживань чи внутрішньої ситуації; «спосіб існування з іншим» (К. Роджерс);

– *рефлексивність* – передбачає активне й відсторонене спостереження за своєю діяльністю, готовність до її перегляду, до багатогранності її реакцій у взаємодії з дітьми, до відносин, спрямованих на контакт з учнями. Вміння будувати свою діяльність відповідно до ролі «дорослий» допомагає звільнитися від учительських амбіцій, дозволяє побачити рівність педагога та вихованця. Здатність рефлексії дозволяє учителю прислухатися й придивлятися до дитини, яка вербально й невербально дає багатопланову інформацію про себе. Збирати й приймати до відома таку інформацію – здатність сильного учителя, який не боїться бути неправим, не боїться вчитися у своїх учнів;

– *«прозорість»* – означає ясність для вихованців задумів і дій учителя, сприйняття його дітьми як «безпечної» людини. Обумовлена певною мірою дитинством самого вихователя, його вихованням. Може бути розвинена самим педагогом як виявлення його спонтанності і дійсної любові до дітей. Саме відкритість педагога лежить в основі «допомагаю-

чих відносин» з учнями. Простежується в інтелектуальній сфері, у готовності обговорювати з самими педагогами й учнями будь-які проблеми. Відмовитися від «дистанції», розмовляти з учнями довірливо, дати їм можливість ставати питання, відверто порозумітися, разом міркувати, що сприяє знищенню неозначеності відносин, установленню більш глибоких контактів;

– *контактність* – здатність вступати у психологічний контакт, формувати довірливі відносини у зоні взаємодії, базовані на згоді і взаємному прийнятті; забезпечена володінням навичками й уміннями спілкування і саморегуляції;

– *сугестивність* – здібність педагога впливати на емоційну сферу дитини. Виникає, якщо педагог уміє створити доброзичливу для самопочуття й настрою дітей емоційну атмосферу, необхідний для спілкування позитивний мікроклімат, впливати на дитину природністю своєї поведінки, вмінням радіти життю, посміхатися, сумувати.

Тим не менш, прагнучи виховати соціально здорову особистість, треба не забувати й про розумну *вимогливість* [5, с. 413]. Саме помірنا та обґрунтована вимогливість може стати поштовхом до саморозвитку особистості. Особливо цінною є така вимогливість у відношенні до учнів, у яких недостатньо сформована мотивація до таких сфер життєдіяльності дитини, як навчання, самовдосконалення, активне суспільне життя тощо.

Надзвичайно значущою якістю для вчителя у вихованні соціально здорового підростаючого покоління є *справедливість*. Прояви з боку вчителів несправедливого ставлення до учня, без перебільшення, дуже згубно позначаються на бажанні особистості підвищувати власний рівень соціального здоров'я. Таке ставлення досить сильно впливає на зниження самооцінки дитини, породжує віру в несправедливість, що суттєво впливає на її прагнення постійного розвитку, встановлення мети та її досягнення тощо.

Неабияке значення в питанні виховання соціально здорової особистості відіграє *педагогічний такт*, сутність якого полягає в творчому вмінні обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід, які оберігають честь і гідність учнівського колективу, кожного учня, не принижуючи і не возвеличуючи його честь та гідність. Саме завдяки педагогічному такту педагога у дитини формується уявлення про себе як особистість, яка здатна на повагу, яка відчуває свою індивідуальність і неповторність, яка на цій основі прагне реалізувати наявні у неї здібності в напрямі забезпечення гідного життя, життя своєї майбутньої сім'ї та процвітання своєї країни.

Досить важливою рисою для вчителя у вихованні соціально здорової особистості також є *позитивна емоційна налаштованість*. Виховуючи соціально здорову особистість, учитель має гармонійно поєднувати в собі позитивну емоційну налаштованість на співпрацю з дітьми з відчуттям міри. Учитель завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати окремі свої рішення і вимоги, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами [5, с. 413–414]. На наш погляд, здатність змінити рішення не є проявом слабкості, навпаки, проявом мудрості, здатності ставити на перше місце дитину, а не власні амбіції. Між тим слід додати, що мова йде про ті обставини, які спираються виключно на об'єктивні факти на користь учня. Змінюючи власне рішення, слід також обґрунтувати таку зміну як перед конкретним учнем (у відношенні до якого це рішення було змінене), так і (якщо це виправдано) перед колективом учнів. Такі характеристики учителя лише посилюватимуть довіру до нього та повагу, віру в справедливість тощо.

Напевно, найбільш дійовою рисою у вихованні дитини є *особистий приклад*. Сучасний педагог має особистим прикладом демонструвати прагнення до підвищення власного соціального здоров'я. У свою чергу, це свідчить, що сучасний вчитель має постійно спрямовувати зусилля до подальшого зростання як в особистісному, так і професійному відношеннях. Саме він – вчитель, повинен особистим прикладом показувати жагу до встановлення та досягнення життєвої мети, постійного самовдосконалення, всебічного розвитку, в тому числі в площині творчих здобутків, гармонійних взаємовідносин з колегами по роботі, батьками дітей, звичайно, із самими дітьми та просто з оточуючими людьми. Сучасний вчитель має власним прикладом вчити дітей адаптуватись у незвичайних чи навіть просто нестандартних умовах, встановлювати контакти з людьми різного віку та статусу, дотримуватися здорового способу життя тощо.

Головне завдання вчителя – навчати і виховувати. Саме в цьому завданні закорінено функції педагога. Ми виділяємо такі важливі функції у вихованні соціально здорової особистості школяра, як навчальна, розвиваюча та виховна [5, с. 416–417].

Навчальна функція. Дидактична функція сучасного вчителя в контексті формування соціального здоров'я підростаючого покоління полягає не стільки в озброєнні учнів сукупністю необхідних знань, скільки у формуванні в школярів незгасимого бажання пізнавати нове, навчатись протягом усього свого життя, використовувати набуті знання, відбиваючи їх через призму буденного життя, тобто використовуючи їх в реальній життєвій практиці з метою досягнення поставлених цілей, завдань тощо.

Розвиваюча функція. Сутність розвиваючої функції полягає у створенні умов для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозвитку, саморозкриття, самоутвердження, самореалізації через творчість, у забезпеченні демократичних засад освітнього процесу [5, с. 416–417]. По суті, розвиваюча функція передбачає цілеспрямований процес формування високого рівня соціального здоров'я особистості сучасного школяра.

Виховна функція. Бути вихователем – означає вміти трансформувати поставлені суспільством цілі [5, с. 416]. Нині, як зазначалося вище, серед головних запитів суспільства перед середньою освітою є виховання особистості, здатної до максимального розкриття власного потенціалу, повної реалізації як особистості, професіонала в майбутньому, особистості, що прагне будувати нову країну. Лише соціально здорова особистість здатна принести максимальну користь своїй країні та спроможна вдало реалізуватись у суспільстві.

Висновок. Виховання соціально здорової особистості школяра потребує від сучасного педагога сформованості відповідних рис та професійно важливих якостей. Із сукупності професійно важливих якостей виділяємо такі з них, як вимогливість, справедливість, педагогічний такт. Важливими рисами сучасного вчителя в контексті формування соціального здоров'я учнів, на наш погляд, цілком виправдано виділити такі з них, як позитивна емоційна налаштованість та прагнення до власного прикладу у контексті підвищення рівня соціального здоров'я. У свою чергу, якісне виконання таких функцій сучасного педагога, як навчальна, розвиваюча та виховна, сприятиме набуттю учнями високого рівня готовності до розкриття власного потенціалу в складних умовах соціального середовища, встановлення гармонійних взаємовідносин з представниками усіх верств населення, повної реалізації у суспільному середовищі тощо.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розкритті можливостей педагогічних комунікацій в контексті формування соціального здоров'я сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос [та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
2. Кириленко С.В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Кириленко Світлана Володимирівна. – К., 2004. – 240 с.
3. Сивицкая Е.А. Педагогическая система формирования социального здоровья учащихся общеобразовательной школы: На материале города Салехарда: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / Е.А. Сивицкая. – 2005. – М. – 22 с.
4. Приступа Е.Н. Социально-педагогическая профилактика девиаций социального здоровья школьника: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец.: 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в разных образовательных областях и на всех уровнях системы образования)» / Приступа Елена Николаевна. – М., – 2008 – 42 с.
5. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 576 с.

References

1. Ziazium, I.A., Kramuschenko, L.V., Kryvonos, I.F. et al. (2004). *Pedahohichna majsternist': Pidruchnyk*. [Pedagogical Excellence. Textbook] Ed. I. A. Ziazium. 2nd ed. Kyiv. Vyscha shk. Publ. 422 p. (In Ukrainian).

2. Kyrylenko, S.V. (2004). *Sotsial'no-pedahohichni umovy formuvannia kul'tury zdorov'ia starshoklasnykiv* [Social-pedagogic conditions of forming the health culture of senior high school students]. Thesis for the degree of candidate of pedagogic sciences: 13.00.07. Kyiv, 240 p. (In Ukrainian).

3. Syvytskaia, E.A. (2005). *Pedahohycheskaia systema formyrovannia sotsyal'noho zdorov'ia uchachykhsia obscheobrazovatel'noj shkoly* [Pedagogic system of forming the social health of public school students]. Synopsis of a thesis the degree of candidate of pedagogic sciences on speciality 13.00.02 Theory and methodology of teaching and upbringing (according to regions and education levels). Moscow. 22 p. (In Ukrainian).

4. Prystupa, E.N. (2008). *Sotsyal'no-pedahohycheskaia profylaktyka devyatsyj sotsyal'noho zdorov'ia shkol'nyka* [Social-pedagogic preventive measures against deviation of the social health of public school student]. Synopsis of a thesis the degree of candidate of pedagogic sciences on speciality 13.00.02 Theory and methodology of teaching and upbringing (according to regions and education levels). Moscow. 42 p. (In Russian).

5. Volkova, N.P. (2003). *Pedahohika* [Pedagogy]. Manual for students of higher educational establishment]. Kyiv: Publishing house „Akademiia”. 576 p. (In Ukrainian).

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей к воспитанию социально здорового подрастающего поколения. Раскрываются представления о социальном здоровье личности современного школьника. Характеризуются профессионально важные качества современного педагога в ракурсе воспитания социально здоровых учащихся среднеобразовательных учебных заведений, в частности требовательность, справедливость, педагогический такт и др. Раскрываются функции современного педагога в контексте воспитания социально здорового подрастающего поколения (учебная функция, развивающая функция, воспитательная функция).

Ключевые слова: социальное здоровье, будущие учителя, функции, качества современного педагога.

The article is devoted to the problem of preparing future teachers for the education of socially healthy younger generation. It discloses the idea on the nature of modern student's social health. Professional qualities of a modern teacher, such as exactingness, fairness, pedagogical tactfulness, and others, which are considered to be important for the education of socially healthy students of secondary educational establishments, are characterized. The functions of a modern teacher in the context of educating socially healthy younger generation are discussed (the training function, the developing function, the educational function).

Key words: social health, future teachers, features, functions, features of modern teacher.

Одержано 9.10.2015.